

Video Yardımcı Hakem (VAR) Sisteminin Futbolda Genel Yansımaları Üzerine Bir Araştırma

Çağdaş CAZ¹, Oktay ÇOBAN², Durmuş GÖKKAYA³

Özet

Yayın Bilgisi

Gönderi Tarihi: 30.09.2021

Kabul Tarihi: 19.12.2021

Online Yayın Tarihi:

19.12.2021

Anahtar Kelimeler

Video Yardımcı Hakem,
VAR, Futbol.

Araştırmanın amacı, futbola ilgi duyan bireylerin VAR sistemi hakkındaki görüşlerini değerlendirmek, VAR sisteminin avantajlarını belirlemek ve VAR'ın futbol açısından önemini ortaya koymaktır. Yürütülen nitel araştırma çerçevesinde VAR sistemi hakkında bilgi sahibi olan toplam 17 birey ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Verilerin analizinde Maxqda Analiz Programı kullanılmıştır. Çalışma sonucunda VAR sisteminin genel yansımaları ortaya konulmuştur. Sonuç olarak, VAR sisteminin futbolda adil bir ortam yarattığı ve tartışmalı pozisyon sayısını azalttığı belirlenmiştir. VAR hakemlerinin yetki genişliğinin artırılması, bu kapsamda VAR hakemlerinin maçın sonucuna etki edebilecek birçok pozisyona müdahale edebilmeleri sağlanmalıdır.

A Research on The General Reflection of The Video Assistant Referee (VAR) System in Football

Abstract

Article Info

Received: 30.09.2021

Accepted: 19.12.2021

Online Published:

19.12.2021

Keywords

Video Assistant Referee,
VAR, Football.

The aim of the research is to evaluate the opinions of individuals interested in football about the VAR system, to determine the advantages of the VAR system and to reveal the importance of VAR in terms of football. Within the framework of the qualitative research carried out, interviews were conducted with a total of 17 individuals who had knowledge about the VAR system. Maxqda Analysis Program was used in the analysis of the data. As a result of the study, the general reflections of the VAR system were revealed. As a result, it has been determined that the VAR system creates a fair environment in football and reduces the number of controversial positions. The breadth of authority of VAR referees should be increased, and in this context, it should be ensured that VAR referees can intervene in many positions that may affect the outcome of the match.

¹Yozgat Bozok Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, Yozgat/Türkiye.

²Yozgat Bozok Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, Yozgat/Türkiye.

³Yozgat Bozok Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Yozgat/Türkiye.

Giriş

Geçmişten günümüze gelinceye dek hem seyirci/taftar kitesini hem de seyir zevkini arttırmaya devam ettiren futbol, günümüzde en çok izlenen ve takip edilen spor dallarından biri olmuştur (Kayhan, Bardakçı ve Caz, 2020). Futbol, dünyada ilgiyle takip edilen spor branşlarının başında gelmektedir ki bu ilgi futbolun sürekli gelişmesine ve yenilenmesine olanak sunmaktadır. Bu nedenle özellikle futbol sektöründe yer alan sporcular, teknik ekip ve diğer tüm paydaşlar maçların adil ve tarafsız yönetilmesini isterler.

FIFA (The Fédération Internationale de Football Association), UEFA (European Football Federations Union), AFC (Asian Football Confederation), CAF (African Football Confederation) gibi futbolun yönetim organları, hakem hatalarını en aza indirebilmek için çalışmalar yürütmektedir. Bu kuruluşlar zaman zaman hakem eğitim seminerleri, gelişim kursları, fiziksel ve koşullu gelişim programları ve psikolojik destek programları düzenlemektedir (Uluöz, 2020).

Hakem, her iki takım oyuncularının maç esnasında meydana gelen pozisyonlar açısından başvurduğu kişiyi ifade eder (Morgan, 2000). Hakem, müsabaka sırasında oyunla ilgili kontrolü sağlayan kişidir (Evans ve Bellon, 2000). Bir futbol müsabakasında oyun kurallarını uygulamak için hakem/hakemler sorumludur. Hakem, oyunun kurallarını uygulayarak, müsabaka sırasında futbolcuların rakiple olan mücadelesinde davranışlarını düzenlemesinde önemli bir rol oynar (Bangsbo ve Williams, 2003). Bu düşüncelere istinaden VAR sisteminin önemi ve uygulanabilirliği hakemlerden geçmektedir.

Hakemlik futbolun altın üçgeninin en önemli köşesini oluşturmaktadır. Hakem hem seyirci ile futbolcu arasında hem de rakip takımlar arasında köprü görevini görmektedir. Bir futbol maçının fair play ilkeleri çerçevesinde, bol gollü geçmesinde veya olaylı kavgalı bir hava içerisinde oynanmasında hakemin rolü son derece önemlidir (Orta, 2000).

FIFA, Fransa ile İtalya arasında 1 Eylül 2016 tarihinde oynanan hazırlık maçında tartışmalı pozisyonların tekrarını izlemek için ilk kez videolu sistem kullanılmasına izin vermiştir. İlk kez uluslararası bir maçta kullanılan Video Yardımcı Hakem Sistemi “futbolda devrim” niteliğinde olup, 2018’de Rusya’da düzenlenen Dünya Kupası’nda uygulanmaya devam edilmiştir (Demir, 2019). Ülkemizde de Türkiye Futbol Federasyonu (TFF) tarafından 2018-2019 Spor Toto Süper Lig Lefter Küçükandonyadis Sezonu’nda VAR Sistemi’nin kullanılmaya başlandığı bilinmektedir (Erdoğan, 2021).

Video Yardımcı Hakem (VAR) Sistemi, itirazların yoğun olduğu, müsabaka skorunun etkilenebileceği düşünülen pozisyonlarda, pozisyonun tekrar izlenip kararın değiştirilebilmesi hususunda imkân sunan yeni bir sistem olarak ifade edilmektedir (Engin ve Çelik, 2019). IFAB ve FIFA’nın ortak kararıyla tartışmalı pozisyonlarda kullanılan “Video Yardımcı Hakem Sistemi” uygulaması, yanlış verilen gol, penaltı, kırmızı kart veya yanlış cezalandırılan oyuncunun belirlenmesinde uygulanmaktadır. VAR sistemi, hakemin istemesi durumunda devreye girmekte, pozisyonun videodan incelenerek hakeme bildirilmekte ve hakem iletilen bilgi doğrultusunda kararını vermektedir (Demir, 2019).

Hakemler, saha kenarına kurulan VAR ekranından pozisyonu tekrar izlenme ve doğru karar verebilme şansına erişmiş olmuşturlardır. Ayrıca Riva’da kurulan özel bir VAR odasında farklı farklı açılardan maçı izleyen ayrı bir hakem heyeti de tartışmalı bir pozisyon ile ilgili maçı yöneten hakeme uyarıda bulunabilmektedir (Engin ve Çelik, 2019). Futbolda son yıllarda gördüğümüz VAR sistemi, video aracılığıyla yapılan hakemliği kapsamaktadır. Maç esnasında yakın mesafeden kayıt alınan ve oyunu görüntüleyen bu uygulama, futbol camiası tarafından büyük coşkuyla karşılanmıştır (Şentuna, 2020).

Video Yardımcı Hakem sisteminin amacı, tüm kararlarda %100 doğruluk elde etmek değildir. VAR’ın genel felsefesi “minimum müdahale, maksimum yarar”dır. Her türlü kararı her zaman hakem verecektir. Hakemin kararı, yalnızca video incelemesi bariz bir hatayı gösteriyorsa değiştirilebilir. VAR sistemine başvuran hakem eliyle kare/TV işareti yaparak VAR ile şekillenen kararını uygulamaya koyabilir (TFF, Video Yardımcı Hakem Kitapçığı).

Sonuç olarak; günümüzde teknolojik gelişmelerden dolayı spor alanında, sportif müsabakalarda dijital medya teknolojisinin gelişimi de olağan bir durumdur. Hakemler nihai sonucu değiştirebilecek potansiyele sahip olduklarından dolayı, teknolojik gelişmelerden faydalanarak müsabaka esnasında doğru karar verebilme şansları yükselmiştir.

Mevcut çalışma, futbolda uygulanan VAR sistemini farklı açılardan ele almaktadır. Çalışmanın amacı, futbola ilgi duyan bireylerin VAR sistemi hakkındaki görüşlerini değerlendirmek, VAR sisteminin avantajlarını belirlemek ve VAR'ın futbol açısından önemini ortaya koymaktır. Elde edilecek sonuçlar ile VAR sisteminin futbolu nasıl etkilediği belirlenmiş ve VAR sisteminin uygulanışına yönelik çözüm önerileri sunulmuştur.

Materyal ve Yöntem

Araştırma Deseni

Futbolda uygulanan VAR sisteminin bireyler açısından değerlendirilmesi amacıyla nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır.

Nitel veri analizi, araştırmacının verileri düzenlediği, analiz birimlerine ayırdığı, sentezlediği, biçimleri ortaya çıkardığı, önemli değişkenleri keşfettiği ve hangi bilgileri rapora yansıtacağına karar verdiği bir süreçtir (Bogdan ve Biklen, 1992). Mevcut çalışma, nitel veri analizi konusunda en sık kullanılan fenomenolojik analiz deseni ile yürütülmektedir. Fenomenolojik analiz, ağırlıklı olarak varoluşçu psikoloji içerisinde gelişme gösteren bir yaklaşım olup, insanların çevrelerinde olup biten olayları nasıl değerlendirdiklerini anlamaya çalışan bir analiz türüdür (Wade ve Tavis, 1990). Bu yolla, Video Yardımcı Hakem sisteminin uygulanmasına yönelik derinlemesine bir incelemenin sağlanması hedeflenmiştir.

Araştırma Grubu

Nitelikli ve farklı bilgilerin elde edilebilmesi amacıyla mevcut çalışmada amaçlı örneklem yönteminin bir türü olan ölçüt örnekleme yöntemi ile kartopu örnekleme yöntemlerinden faydalanılmıştır. Creswell ve Clark (2018)'e göre nitel araştırmalarda amaçlı örneklem, araştırmacıların çalışmalarında inceledikleri temel fenomen veya anahtar kavram hakkında deneyimi olan ve bilinçli olarak seçilen kişilerden meydana gelir. Amaçlı örneklemin en yaygın stratejilerinden biri, içinde merkezi fenomen hakkında değişik bakış açılarına sahip kişiler arasından seçilen farklı bireylerden meydana gelen, maksimum çeşitlilik örneklemesidir. Mevcut çalışmada da bu örneklem çeşitliliği sağlanmaya çalışılmıştır. Patton (2005)'e göre kartopu örnekleme tekniği, evreni oluşturan birimlere erişmenin zor olduğu veya evren hakkındaki bilgilerin eksik olduğu durumlarda kullanılmaktadır.

Ölçüt örneklemede ele alınan kriterler şu şekildedir;

- Spor bilimleri fakültesi, iletişim fakültesi radyo, sinema, televizyon bölümlerinden mezun olmak ya da halen öğrenim görüyor olmak
- Video Yardımcı Hakem (VAR) sistemi hakkında bilgi sahibi olmak
- Geçmişte ya da mevcut zaman diliminde futbol oynamış olmak ya da oynuyor olmak
- Genel olarak futbol maçlarını takip etmek

Belirlenen ölçütlere uygun olan bireylerle görüşmeler gerçekleştirilmiş olup, kartopu yöntemi de kullanılarak yapılan görüşmeler sonrasında yeni katılımcı isimleri elde edilerek görüşmeler tamamlanmıştır. Bu bağlamda araştırmaya VAR sistemi konusunda değerlendirme yapabilecek olan toplam 17 birey katılım sağlamıştır. Katılımcılara ait özellikler ve görüşme bilgileri Tablo 1'de yer almaktadır.

Tablo 1. Katılımcıların Görüşme Bilgileri

Katılımcı	Meslek	Görüşme şekli	Görüşme süresi
K1	Spor Kondisyoneri	Telefon	15 dk 45 sn
K2	Spor Yazarı	Telefon	13 dk 22 sn
K3	Maç ve Performans Analiz Uzmanı	Yüz Yüze	10 dk 16 sn
K4	Klasman Hakemi	Telefon	9 dk 15 sn
K5	Akademisyen (Spor Bilimleri)	Yüz Yüze	11 dk 05 sn
K6	Polis	Telefon	9 dk 45 sn
K7	Atletik Performans Antrenörü	Telefon	11 dk 36 sn
K8	Amatör Futbol Antrenörü	Telefon	10 dk 12 sn
K9	Teknik Direktör	Telefon	12 dk 52 sn
K10	Okul Müdürü	Yüz Yüze	11 dk 15 sn
K11	Bölgesel Hakem	Telefon	9 dk 16 sn
K12	Akademisyen (Spor Bilimleri)	Telefon	7 dk 10 sn
K13	Spor Bilimleri Doktora Öğrencisi	Telefon	6 dk 15 sn
K14	Futbol Taraftarı	Telefon	8 dk 23 sn
K15	Beden Eğitimi Öğretmeni	Telefon	5 dk 52 sn
K16	Spor Bilimleri Lisans Öğrencisi	Telefon	5 dk 05 sn
K17	Spor Eğitim Uzmanı	Telefon	8 dk 52 sn

Katılımcılarla yapılan görüşmeler sonucunda 25 sayfa veri elde edilmiş, ortalama görüşme süresinde 10 dakika olduğu görülmüştür. Görüşmelerin en uzununu 15 dakika 45 saniye, en kısası ise 5 dakika 05 saniyedir. Katılımcıların bazıları ile yüz yüze, bazıları ile telefon aracılığıyla görüşme yapılmıştır. Bu süreçte katılımcıların ifadeleri, eksiksiz olarak not alınmıştır. Notların bazı yerleri tekrar edilerek pekiştirilmiştir. Araştırmada verilerin tekrar etmeye başlaması ve doygunluğa ulaşmasıyla birlikte 17 katılımcı sonrasında görüşmelerin sonlandırılmasına karar verilmiştir.

Verilerin Toplanması

Çalışmada nitel araştırmalarda kullanılan görüşme türlerinden biri olan yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmış ve katılımcılardan konuya ilişkin detaylı bilgiler elde edilmiştir (Demir, 2017). Yarı yapılandırılmış görüşme süresince katılımcılara 6 temel soru yöneltilmiştir. Görüşme verileri katılımcının onayına göre ses kayıt cihazı ya da not tutma şeklinde elde edilmiştir. Görüşmeler 2021 yılının Ocak-Şubat aylarında 2 aylık bir süreç içerisinde tamamlanmıştır. Bu süreç içerisinde futbola ilgi duyan ve VAR sistemi hakkında bilgi sahibi olan katılımcılar ile iletişime geçilmiş ve görüşmeler yapılmıştır.

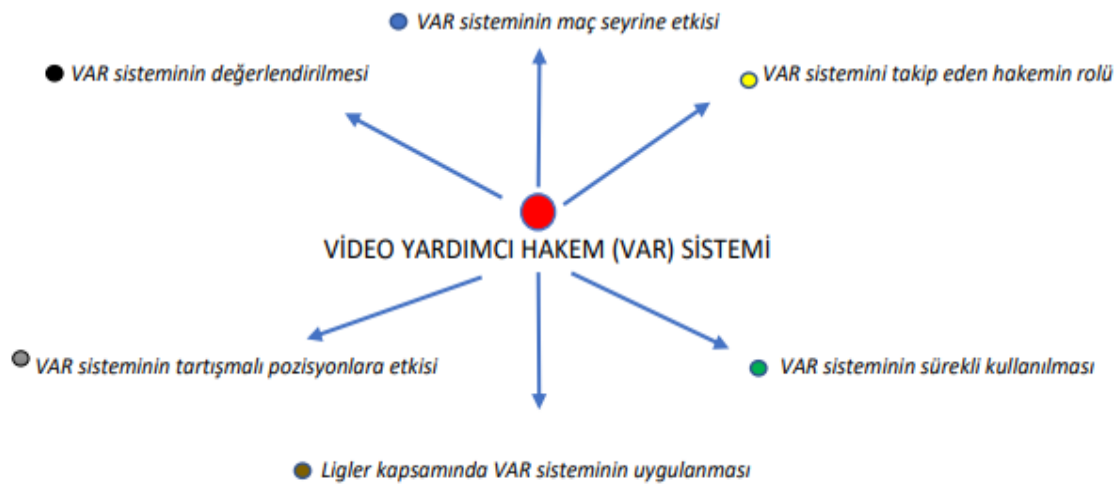
Verilerin Analizi

Mevcut çalışmada yorumlayıcı fenomenolojik analiz kullanılmıştır. Aynı zamanda tematik analiz ve betimsel analiz tekniklerinden de yararlanılmıştır. Nitel araştırmada analiz süreci, verilerin ön okumadan geçirilmesi, verilerin kodlaması ve temalara indirgenmesi, son olarak veriyi şekiller ya da tablolarla sunarak yorumlanmasını içermektedir (Creswell, 2017). Mevcut çalışmanın analiz süreci ses kayıt cihazıyla elde edilen verilerin tamamı dinlenerek, Microsoft Office Word programında metne dönüştürülmüştür. Ses kayıtlarına alınan dökümlerde veri kaybı yaşanmaması için dikkatli ve titizlikle yazıya geçirilmiştir. Bu aşamadan sonra kontrol amaçlı tekrardan gözden geçirilmiştir. Böylelikle veri kayıpların önüne geçilmiş, gözden kaçan noktalarda düzeltmeler yapılmıştır. Son olarak bütün dökümler birleştirilerek kodlama sürecine geçilmiştir. Kodlamalar araştırmacı tarafından titizlikle yapılmıştır. Dokümanlar üzerinde kodlama tamamlandıktan sonra kodların temalaştırma sürecine geçilmiştir. Araştırmacıların katılımıyla kodlar

temalaştırılmıştır. Böylelikle kod geçerliği de sağlanmıştır. Bu aşamadan sonra elde edilen kodlar ve temalar nitel analiz programlarından biri olan Maxqda 20 Pro Analytics Programı ile analiz edilmiştir. Maxqda programıyla bütün analiz süreci sistematikleştirilerek bir bütün halinde yapılmıştır. Analiz sonucunda kavram haritaları oluşturulmuştur. Bu kavram haritaları üzerinden bulgular kısmı yorumlanarak analiz süreci tamamlanmıştır.

Bulgular

Araştırmanın bu bölümünde katılımcıların “VAR” sistemi hakkındaki görüşlerinden elde edilen bulgu ve yorumlara yer verilmektedir. Altı temel soru çerçevesinde elde edilen veriler kodlanarak temalar altında tümevarım yöntemiyle toplanmış ve analiz edilmiştir. Görüşlerin kime ait oldukları belirtilirken katılımcı P1, P2, ..., P17 kodları kullanılmıştır.

Şekil 1. VAR Sisteminin Değerlendirilmesine İlişkin Kavram Haritası

Yukarıdaki şekilde Video Yardımcı Hakem (VAR) sisteminin değerlendirilmesi, VAR sisteminin maç seyirine etkisi, VAR sisteminin tartışmalı pozisyonlara etkisi, VAR sisteminin sürekli kullanılması, VAR sistemini takip eden hakemlerinin rolü ve önemi ve Ligler kapsamında VAR sisteminin uygulanması temaları temel hatlarıyla görülmektedir. Katılımcılardan alınan veriler doğrultusunda bu temalar oluşturulmuştur. Katılımcıların VAR hakkındaki düşünceleri ve değerlendirmeleri bu 6 tema üzerinden ele alınmaktadır.

VAR sisteminin Değerlendirilmesine İlişkin Bulgular

Araştırmanın ilk sorusu olan “VAR sistemi hakkında (olumlu, olumsuz, avantaj, dezavantaj, fırsat ve tehdit bağlamında) düşünceleriniz nelerdir?” sorusuna katılımcıların vermiş oldukları cevaplar doğrultusunda “VAR sisteminin değerlendirilmesi” teması oluşturulmuştur. VAR sistemi kapsamında katılımcılardan alınan cevaplardan; “pozisyon güvenliği”, “hakemlere destek”, “adil bir etki oluşturması”, “sistemin olumlu ve kullanışlı olması”, “hakem hatalarının azalması”, “doğru bir uygulama” şeklinde kodlama yoluna gidilmiştir.

VAR sisteminin maç içerisinde adil bir ortamı sağladığı konusu çoğu katılımcı tarafından ifade edilmiştir. Ayrıca VAR sistemi ile tartışmalı pozisyonların önüne geçildiği ve hataların minimuma indirildiğinden bahsedilmiştir. Bu durumun taraftarlarda, futbolcularda ve teknik ekiplerde güven

duygusunun artmasına neden olduğundan söz edilmiştir. Bu kapsamda futbolda adalet ve güven duygusunun sağlanmasını P3, “*VAR sistemi uygulanmadan önce takımların haklarının yenildiğini düşünüyordum. Yaşanan pozisyonların tekrar izlenme şansı mümkün değildi. Pozisyona ilişkin verilen karar hatalı ya da yanlış ise bu pozisyonun düzeltilmesi mümkün olmuyordu. VAR sistemi ile tüm bu olumsuzlukların önüne geçilmiş oldu. VAR sisteminin futbol ortamında adil bir etki yarattığını düşünüyorum*” ifadesiyle belirlemiştir. Bunun yanında P4 ise “*VAR’ın genel felsefesi minimum müdahale-maksimum yarar*” metaforunu kullanarak “*müsabakalarda sonuca etki eden hatalı hakem kararları VAR sistemi ile minimize edilmekte ve takımlar açısından daha adil bir ortam oluşturulmaktadır*” görüşünü dile getirmiştir.

P2, “*Teknolojinin getirmiş olduğu bu sistem, futbolda birçok şeyi değiştirdi ve adaleti getirdi diyebilirim. Birçok problemi çözüme kavuşturdu. VAR sisteminden dönüşün olmayacağını söyleyebilirim. Hatta ve hatta geliştirilerek devam edecektir. VAR sistemi, futbolda hata oranını minimuma indirmiştir*” cümlesiyle VAR sisteminin adalet yönüne vurgu yapmıştır. Bununla birlikte P5, “*Bir amaç uğruna mücadele eden futbolcuların, saha içerisinde haksızlığa uğramaması için VAR sisteminin önemli olduğunu belirtmek isterim*”; P7, “*bariz olumsuz kararlar konusunda hatadan dönme fırsatı oluşturduğu için kuralların daha adil uygulanması noktasında VAR sistemini olumlu buluyorum*” ve P17, “*hakemlerin hatalı veya şüpheli hissettikleri pozisyonlarında VAR’a başvurmaları faydalı olmaktadır. VAR demek, adalet demektir*” ifadeleriyle VAR sisteminin adaleti sağlama noktasında katkılarından ve öneminden bahsetmişlerdir.

Katılımcılar VAR sisteminin hakemlere destek olduğunu ve pozisyon güvenliğini sağlayarak çoğu tartışmaların önüne geçildiğini vurgulamışlardır. Bununla ilgili olarak P1, “*VAR kullanılmadan önce futbol maçlarında meydana gelen bazı pozisyonlar günlerce tartışılmaktaydı. VAR sistemi birçok konuda hakemlere destek olan bir uygulama olarak dünya ve ülke futbolunda önemli bir yere oturmuştur. VAR sistemiyle birlikte topun çizgiyi geçip geçmediği, ofsayt var mı yok mu? Sert bir müdahale var mı yok mu? gibi pozisyonlara ait tartışmalar ortadan kalkmaya başlanmıştır. VAR sisteminin genel olarak futbol branşına olumlu yansımaları olmuştur ve olmaya da devam etmektedir diyebilirim*” ifadesini kullanmıştır. P3 ise, “*VAR sistemi uygulanmaya başlamadan önce, bu sistemi eleştiren büyük bir kesim söz konusuydu. Ancak şimdiki uygulama şekline bakıldığında kırmızı kart, ofsayt, penaltı gibi önemli pozisyonlarda devreye girdiğini görüyoruz. Bu tarz pozisyonlar tekrardan izlenip, pozisyon güvenliği sağlanarak doğru kararlar veriliyor*” vurgusunu yaparak maçlardaki hataların önüne geçildiğinden bahsetmiştir. Benzer bir ifadeyle P12, “*VAR sistemi sayesinde maçın skorunu etkileyebilecek tartışmalı anlarda hakemler pozisyonu tekrar izleyerek kararlarını değiştirme şansına sahip oluyor ve olası tepkilerden kurtulmuş oluyorlar*” yorumunda bulunarak VAR sisteminin hakemlere avantaj sağladığı ve destek olduğunu ifade etmektedir.

Son olarak çoğu katılımcı VAR sisteminin doğru bir uygulama olduğunu ve futbola olumlu yansımaları olduğuna değinmiştir. Bunun yanında sistemin kullanışlı ve hataların önlenmesinde önemli katkılarından olduğu vurgulanmıştır. Bu kapsamda P5, “*sonuç olarak şunu söyleyebilirim var sistemi çok doğru bir uygulama. Ancak doğru ve objektif bir şekilde uygulanırsa. Birçok branşta var sistemine benzer sistemler kullanılıyor ve ilgili branşlarda maç esnasında hata oranını sifira indirebiliyor*” yorumunda bulunurken; P9 ise, “*VAR sisteminin futbola genel olarak olumlu yansımalarının olduğunu söyleyebilirim. Özellikle ofsayt pozisyonlarında tartışmaların önüne geçti diyebilirim*” ifadesini kullanmıştır. Bunlara ek

olarak P14, “VAR sistemi olumlu bir uygulamadır. Karar mercii insan olduğu için yanlış kararlar verilebiliyor. Olumlu yönü hakemlerin gözden kaçırdığı penaltı, ofsayt, kırmızı kart gibi pozisyonlarda hataların önüne geçebiliyor ve doğru karar verilmesine destek oluyor” yorumunda bulunurken; P11, “bence VAR, futbolda haksız galibiyet elde etmeyi önleme açısından teknolojinin gelişimine bağlı olarak ileriye gitmektedir” ifadesini belirtmiştir. Bu kapsamda teknolojinin her yerde hayatımızı kolaylaştırmasıyla VAR sisteminin futbolda kullanmanın da gayet mantıklı ve iyi bir uygulama olduğunu söylemek mümkündür. Maç esnasında kaçırılan pozisyonların ve yapılan hataların maçın seyrini ve sonucunu etkileyebilmektedir. Bunların önüne geçilmesi açısından VAR sisteminin futbola oldukça katkısının olduğunu ifade etmek mümkündür.

VAR Sisteminin Maç (Futbol Müsabakası) Seyrine Yaptığı Etkiye İlişkin Bulgular

Katılımcılara ikinci soru olarak “VAR sistemi, futbolda seyir açısından nasıl etki oluşturmaktadır? sorusu yöneltilmiştir. Katılımcıların bazıları VAR sisteminin “heyecanı artırdığını” ve “seyir zevkine olumsuz yansımadağını” belirtirken; bazıları ise, bunların tam tersini “heyecanın azaldığını” ve “seyir zevkinin olumsuz etkilendiğini” ifade etmişlerdir. Bunun yanında bazı katılımcılarda VAR sisteminin “oyunun durma sürecini uzattığını” ve “VAR kararların hızlanması gerektiğini” vurgulamışlardır.

Bu kapsamda VAR sisteminin heyecanı artırdığı ve maçın seyir zevkini olumsuz etkilemediğini P1, “futbol müsabakasında tartışma yaratacak bir pozisyon için hakemin VAR ekranını izlemesi, maçın heyecanını daha da arttırmaktadır. Hiçbir maç 90 dakika boyunca durmadan oynanamaz. Bu sebeple maç esnasında önemli kararlar alınması için maçın ara sıra kısa süreli kesilmesi gayet doğaldır. Sonuç itibari ile VAR sisteminin futbol seyir zevkine olumsuz yansımadağı olmamış, hatta futbol maçlarını daha izlenebilir duruma getirmiştir diyebilirim” yorumunda bulunmuştur. Bununla birlikte P5, “VAR sisteminin maç esnasında seyir zevkini aksatacağı yönde birçok şüphe vardı. Ancak sistem uygulanmaya başlandıktan sonra VAR’ın futbol seyir zevkini azaltmadığını hatta arttırdığını söyleyebilirim. Özellikle gol olduğunda acaba gol mü? değil mi? diye düşünmek ayrı bir heyecan oluşturuyor” ifadesini kullanırken; P14 ise, “VAR sistemi, futbolda seyir açısından bir sıkıntı yaratmamaktadır” görüşünü belirtmektedir.

Katılımcı P6, “İlk zamanlarda alışma süreci vardı, şimdi o süreç atlatıldı. Herkes nasıl davranması gerektiğini biliyor. O yüzden maçın seyrinde bir sıkıntı olduğu düşünmüyorum” yorumunda bulunarak VAR sisteminin seyir zevkini etkilemediğini belirtmektedir. Bunun yanında son olarak P3, “Önemli pozisyonlar dikkatlice inceleniyor ve doğru karar verilmesi için VAR hakemleri ile iletişimde bulunuluyor. Böyle olunca da topun oyuna kalma süresinin biraz kısaldığını söyleyebilirim. Ancak maça etki edecek önemli pozisyonların sıklıkla yaşanmadığını bilmekteyiz. Amaç, futbolda sonuca etki edecek yanlış bir kararın önüne geçmektir. Dolayısıyla bir futbol müsabakasında 1-2 defa birkaç dakika pozisyon değerlendirilmesi yapılmasının seyir açısından olumsuz bir durum olmadığını söyleyebilirim. Aynı zamanda maç esnasında hakemin VAR incelemesine gitmesi, iki farklı heyecan yaratmaktadır. Örnek verecek olursak, pozisyon sonucunda gol oluyor ve hakem VAR incelemesi için oyunu durdurabiliyor. Hakemin sistemden pozisyonu inceleyip karar vermesine kadar geçen sürede seyirciler olarak bizler büyük bir heyecan içerisinde giriyoruz” şeklindeki yorumuyla VAR sisteminin seyir zevkini azaltmadığını ve heyecanını artırdığını ifade etmektedir.

Bunlara ek olarak VAR sisteminin kısmen seyir zevkini düşürdüğünü ifade eden P16 ve P9 gibi katılımcılarda mevcuttur. Bununla ilgili olarak P16, “*seyir açısından kısmen düşürdüğünü düşünüyorum, çünkü maçın akışını kesiyor ve VAR sisteminden karar alınması bazen dakikalar sürüyor*” şeklinde düşüncesini açıklamıştır. P9 ise daha kapsamlı yorumda bulunarak; “*VAR sisteminin maçın seyir zevkini kısmen zedelediğini söyleyebilirim. Hakemin VAR incelemesi yaptığı süreçte geçen 3-5 dakikalık zaman dilimi hem seyircilerin ya da taraftarların seyir zevkini olumsuz etkilemekte hem de futbolcuların maç içerisindeki motivasyonunu düşürmektedir. Türkiye’de bir hakemin VAR incelemesi dakikalar sürmekteyken, bu inceleme bazı Avrupa ülkelerinde saniyeler içerisinde karara bağlanmaktadır. Ülkemizde yayıncı kuruluşların yansıtmış olduğu görüntüler neticesinde hakemler önemli pozisyonları tekrar tekrar izlemek durumunda kalmaktadır. Böyle olunca da topun oyunda kalma süresi azalıyor ve futbolun seyir zevki düşüyor. Sonuçta hakemler verdikleri kararlar neticesinde gözlemcilerden puan alıyor. Pozisyon sonunda doğru karar verebilmek için bir pozisyonu çok kez izleyebilmektedir. Sonuç olarak mevcut durumda VAR sistemi futbolun seyir zevkini kısmen olumsuz etkilemektedir*” görüşünü ortaya koymaktadır. Burada Türkiye’de VAR incelemelerinin bazı Avrupa ülkelerine göre uzun olduğu yönündeki yorum dikkat çeken bir husustur.

Diğer taraftan bazı katılımcılar ise, VAR sisteminin seyir zevkini olumsuz yönde etkilediğini ve bunun önüne geçmek için VAR kararlarının hızlı alınması gerektiğini belirtmişlerdir. Bununla ilgili P2, “*Dünya kupasındaki VAR uygulaması futbolun akışını bozmuyordu. Bunun yanında, İngiltere üzerinden örnek verecek olursak, hakemler VAR kararına uyuyor, VAR ile ilgili kararların alınması kısa sürüyor. Ancak, Türkiye’deki uygulama biraz farklı. Var ile ilgili bir pozisyon gelişince maçın durma süresi 1-1.5 dk kadar olabilmektedir. Bu süre de futbol maçı izleyen seyirciler açısından oldukça uzun bir süredir. Türk futbolunun ağır ve çok faullü bir yapıya sahip olduğunu bilmekteyiz. Bu oyun yapısına bir de VAR ile ilgili bekleme süresi eklenince oyunun durma süresinde artışlar meydana geliyor. Ülkemizde topun oyunda kalma süresi VAR uygulamasıyla birlikte daha da azalmaktadır. Ülkemizde VAR uygulamasından çıkan kararların hızlanması gerekir. Eğer futboldan seyir zevki alınmak isteniyorsa, VAR kararlarının daha hızlı alınıp uygulanması gerekir*” yorumunda bulunmaktadır. P7 ise, “*Türkiye’de VAR sisteminin, oyunun gereğinden fazla durmasına (3,5 dakikalara varan aralar) neden olduğu için maçı izleyenlerin seyir zevkini olumsuz etkilediğini düşünüyorum*” görüşünü ortaya koyarak VAR’ın seyir zevkini azalttığını belirtmektedir.

Ek olarak P17, “*VAR, futbolda hem futbolcular hem de seyirciler açısından duraksamalara sebebiyet vermektedir. Futbol taraftarları açısından oyunun durması, pozisyonların uzun süre izlenmesi neticesinde seyir zevkini baltalamaktadır*” yorumunda bulunurken; P6 ise, “*VAR hakemlerinin pozisyonlara sıklıkla müdahale etmesi futbolun hızını, temposunu düşürecek bir durum meydana getiriyor ve böyle olduğu zaman seyir zevkini düşürüyor*” ifadesini kullanarak, VAR sisteminin maç seyrini düşürdüğünü vurgulamaktadır. Son olarak P4, “*VAR sistemi ile birlikte futbolun seyir zevki tamamen değişmiştir. Futbolu izlemeye gelen insanlar artık pozisyonların yaratmış olduğu heyecandan uzaklaşmış tamamen VAR sisteminin vereceği karar üzerine heyecan yaşamaya başlamıştır. Ayrıca VAR sisteminin amacı ve uygulanacağı noktalar futbol seyircilerinin büyük bir kısmı tarafından tam olarak anlaşılammış ya da bilinmemiştir*” görüşünü ortaya koyarak VAR sisteminin maç heyecanını azalttığını belirtmektedir.

VAR'ın Tartışmalı Pozisyonlara Etkisine İlişkin Bulgular

Bu kısımda VAR'ın tartışmalı pozisyonlara etkisine ilişkin katılımcıların verdikleri cevaplardan elde edilen bulgulara yer verilmiştir. Katılımcılara “*VAR, futbolda tartışmalı pozisyon sayısını nasıl etkilemiştir/etkilemektedir?*” sorusu yöneltilmiştir. Katılımcılardan alınan cevaplara göre; “tartışmalı pozisyonların önüne geçmesi, “tartışmalı pozisyonlarının sayısının azalması”, “tartışmalı pozisyonları derinleştirmesi” ve “tartışmalı pozisyonları artırması” gibi kodlar öne çıkmıştır. Katılımcılar daha çok VAR sisteminin tartışmalı pozisyon sayısını azalttığını ifade etmişler. Birkaç katılımcı ise, bunun tam tersini tartışmalı pozisyonların arttığını ifade etmiştir. Bu kodlar kapsamında “tartışmalı pozisyonların önüne geçilmesi” ve “tartışmalı pozisyonların azalması” ele alındığında şu ifadeler öne çıkmaktadır. Bu kapsamda P1, “*VAR sisteminin devreye girdiği durumlar; topun çizgiyi geçip geçmediğine bağlı gol kararları, penaltı, direkt kırmızı kart ve hakemin yanlış oyuncuya kart göstermesi olarak sınırlandırılmaktadır. Belirtilen etki alanına sahip olan VAR, futbolda tartışma yaratacak birçok pozisyonun önüne geçmektedir diyebilirim. VAR sisteminin uygulanmasıyla birlikte maç esnasında ve maç sonrasında tartışılacak pozisyon sayısında düşüş yaşandığını belirtmek isterim. VAR'la birlikte karar verilmesi zor pozisyonların izlenerek doğru ve net bir şekilde karara bağlanması, olası tartışmaların önüne geçmiştir*” görüşünü belirtmiştir.

VAR'ın tartışmalı pozisyonları azalttığını P3, “*VAR sistemi uygulanmadan önce tartışmalı pozisyon sayısının daha fazla olduğunu söyleyebilirim. Çünkü hakemlerin pozisyon tekrarını izleme şansı olmamaktaydı. Dolayısıyla maç sonrasında birçok pozisyonun spor programlarında uzun uzun tartışıldığını görmekteydik. Önemli sayılan kırmızı kart, penaltı, ofsayt gibi pozisyonları hakemler bazen göremeyebiliyordu. Böyle olunca, bazı taraftarlar, futbolcular ve teknik ekipler hakemlerin yanlı/tafıllı maç yönettiğini söyleyebiliyorlardı. Hakemler önemli bir pozisyonu kaçırdığında VAR hakemleri maçın orta hakemini uyarıyor ve pozisyon incelenerek doğru karar verilmesine neden olunuyor*” şeklinde yorumlarken; P4 ise, “*VAR sistemi futbolda tartışmalı pozisyon sayısını ve hakem kararlarında sonuca etki eden hata sayılarını oldukça azaltmıştır*” ifadesinde bulunmuştur.

Bunlara ek olarak P5, P14 ve P17 benzer bir şekilde VAR'ın hatalı ve tartışmalı pozisyonların sayısını azalttığını vurgulamıştır. Bu kapsamda P5, “*VAR öncesinde tartışmalı pozisyonlar genelde ofsayt, kırmızı kart, verilen veya verilmeyen penaltı pozisyonları üzerinde yoğunlaşıyordu. Bu pozisyonlar VAR kontrolünden geçtiği için hata oranı ve tartışmalı pozisyon sayısı azaldı diyebilirim. Ancak futbol temaslı bir branş olduğu için çok pozisyon meydana gelmektedir. Hakemlerin takdir haklarını da düşününce futbolda tartışmalı pozisyon bitmez. Ama VAR önemli pozisyonlarda hata payını azalttı ve tartışmalı pozisyon sayısını düşürdü*” yorumunda bulunurken; P14, “*VAR tartışmalı pozisyon sayısını düşürmüştür. Çünkü VAR sistemi uygulanmadan önce en ufak temaslar bile tartışılırken VAR sistemi uygulanmaya başlandıktan sonra şüpheli pozisyonlar tekrar incelenerek doğru kararlar vermeye başlanmıştır*” ifadesini kullanmıştır. P17 ise, “*tartışmalı pozisyon sayısında düşüş yaşanmıştır. VAR sistemi uygulanmadan önce bazı pozisyonlar günlerce tartışılmaktaydı. Ancak VAR ile birlikte riskli bir pozisyon tekrar tekrar izlenerek net ve doğru kararlar verilmektedir. Böyle olunca da tartışmalı pozisyonların sayısında düşüş olmuştur*” görüşünü ortaya koymaktadır.

Bazı katılımcılar ise, VAR'ın tartışmalı pozisyonları kısmen azalttığı yönünde değerlendirmeleri mevcuttur. Bu kapsamda P9, VAR'ın tartışmalı pozisyonları kısmen azalttığını özellikle ofsayt pozisyonlarında netlik kazandırdığını, “genel olarak tartışmalı pozisyon sayısında düşüş olduğunu söyleyebilirim. Var sisteminin özellikle ofsayt pozisyonlarının önüne geçtiğini belirtebilirim. Yan hakemlerin gözden kaçırdıkları ofsayt pozisyonlarında VAR sistemi devreye girerek kesin ve doğru karar verilmesini sağlamaktadır. Ancak diğer bazı pozisyonlarda (penaltı, kırmızı kartlık pozisyon, sarı kartlık pozisyon) halen tartışmaların önüne geçememiştir” yorumuyla ortaya koymaktadır. Bununla birlikte P4 ise, “kamuoyu tarafından VAR sisteminin amacı tam olarak anlaşılmadığı için başka tartışmalı pozisyonlarda kamuoyunda gündeme gelebilmektedir. Buna değinecek olursak; VAR sistemi ile birlikte net olarak ofsayt pozisyonları çözüme kavuşmuştur ancak gri pozisyon dediğimiz (sana göre bana göre) pozisyonlarda tartışmalar devam etmektedir. Unutulmamalıdır ki VAR sistemi bariz hatalı pozisyonlarda devreye girmektedir” ifadesinde bulunmuştur.

Diğer taraftan P6, “öncelikle şunu söylemeliyim, ortalama 10-15 yıl önce maçlar yayıncı kuruluşun toplam 6-7 kamerasından yayınlanıyordu. Böyle olunca bir pozisyonu 2 ya da 3 kamera görüntüsünden izleme şansı oluyordu. Bu da bir pozisyonun tartışma gücünü azaltıyordu. Şimdi 20-25 kameralı bir yayın oluyor. Düşünün bir pozisyonu en az 10 kameradan izleme şansımız var. İzleme imkânı arttıkça tartışmanın derecesi de artıyor. Bu yüzden VAR, tartışmaları azaltmadı. Aksine arttırdı diyorum. Normalde azalması bekleniliyordu fakat arttırdı diyebilirim” yorumuyla VAR sisteminin tartışmaları azaltmadığını belirtmiştir. Bununla birlikte P16 ise, “VAR sisteminin tartışmalı pozisyon sayısını düşürmemiştir. VAR sistemi uygulanmaya başlandıktan sonra da tartışmalı pozisyonlar devam etmektedir. Türkiye’de tartışmalı pozisyon sayısında azalma yok ama Avrupa’da düştüğünü söyleyebilirim” ifadesini kullanarak VAR sisteminin uygulanması tartışmaları azaltmadığını belirtmiştir.

Son olarak P2, “Türk futbol taraftarı maç esnasındaki pozisyonları tartışmayı seviyor. Bir futbol maçı 90 dakika oynanıyor ancak maç ile ilgili tartışma ve yorum programları neredeyse 3 saat sürüyor. VAR, tartışmalı pozisyon sayısını arttırmıyor ama derinleştiriyor. Maçtaki pozisyonlarda çizgi çekildi mi? çekilmedi mi? ya da çekilmeli miydi? gibi tartışmalar doğurabiliyor. VAR sistemi kimlik değiştirmeye başladı diyebilirim” yorumuyla VAR'ın pozisyonları derinleştirdiğinden bahsetmektedir. P7 ise, tartışmalı pozisyon sayısını önemli ölçüde düşürdü diyemem. Oyunun doğal yer alan bazı pozisyonlar VAR ile kontrol edildiği zaman kural dışı pozisyonlara dönüşebiliyorlar. Bu durum da yine pozisyonların tartışmalara dönüşmesine sebep olmaktadır” ifadesiyle VAR'ın zaman zaman yeni tartışmaları da beraberinde getirdiğini belirtmektedir.

VAR Sisteminin Sürekli Kullanılmasına İlişkin Bulgular

Araştırmanın “Uygulanan VAR sisteminin devamlılığı ya da sürekliliği hakkındaki görüşleriniz nelerdir?” sorusuna katılımcıların vermiş oldukları cevaplar ve kodlamalar doğrultusunda “VAR sisteminin sürekli kullanılması” teması oluşturulmuştur. VAR sisteminin sürekliliği kapsamında katılımcıların hemen hemen hepsi sistemin sürekli kullanılması gerektiğini belirtmişlerdir. Hatta bazı katılımcılar bu sürecin geliştirilerek devam etmesi ve daha ileriye götürülmesi yönünde ifadeler kullanmışlardır. Bu kapsamda VAR

sisteminin geliştirilerek devam etmesi gerektiğini P1, “teknoloji günden güne gelişmeye devam etmekte ve hayatımızın her alanına girmektedir. İnsanın müdahil olduğu yerlerde hata vardır. Bu nedenle insanın varlığı söz konusu olan futbol maçını yöneten insanların hata yapması, yanlış kararlar vermesi gayet doğaldır. Teknoloji, kamera sistemleri, yazılım gibi insan hayatını kolaylaştıran etmenler insanlara birçok alanda yardımcı olmaktadır. Teknolojinin bizlere sunmuş olduğu bir nimet olan VAR sisteminin şu anki uygulanış şeklini ve amacını gayet başarılı bulmaktayım. Bu sistemin daha da geliştirilerek devam etmesi, futbolu farklı bir boyuta taşıyacaktır” yorumuyla vurgulamaktadır.

VAR sisteminin devam etmesini P3, “kesinlikle VAR sisteminin devam etmesi gerektiğine inanıyorum. VAR, düşünülenin aksine futbolun önüne geçmedi. Maç esnasında birtakım yavaşlamalara sebep olmuş olabilir ancak bu durum daha doğru kararlar alınmasına vesile olmuştur. Bu sebeple VAR sisteminin kesinlikle devam etmesi gerektiğine inanıyorum” cümleleriyle ifade etmektedir. P9 ise, “VAR kesinlikle geliştirilerek devam etmelidir. Futbol büyük bir endüstri haline gelmiştir. Dikkatleri üzerine çeken bir sektör haline dönüşmüştür. Bu sebeple yapılacak bir hata, verilecek yanlış karar olumsuz sonuçlar doğurmaktadır. Bu öneme istinaden VAR sisteminin daha da geliştirilerek futbolun içerisinde yer almasını doğru buluyorum” yorumuyla VAR sisteminin geliştirilerek devam etmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Bunlara ek olarak benzer bir şekilde P2, P5, P10, P11, P12, P13, P14 ve P15’te VAR sisteminin geliştirilerek devam etmesi gerektiğini savunmaktadırlar. Son olarak P7, “VAR sistemi devam ettirilmesi gereken bir projedir. Bundan sonra gelişen teknolojinin de katkısıyla gelişerek devam etmesini bekliyorum. Açıkçası geliştirilmesi hususunda umutsuz da değilim. Çok yeni bir sistem ve yeni olmasından kaynaklanan bazı olumsuz uygulamalar olabilmektedir. Hakemler VAR’dan faydalanma konusunda tecrübe kazandıkça bu olumsuzlukların giderileceği ve özellikle oyunun durma süresinin daha da kısaltılarak daha iyi bir şekilde devam edeceğini düşünüyorum” şeklindeki ifadesiyle VAR sisteminin yeni olduğunu ve zamanla daha iyi noktalara geleceğini belirtmektedir.

VAR Sisteminin Uygulanması Gereken Liglere İlişkin Bulguları

Bu kısımda VAR sisteminin uygulanma seviyesine (ligler kapsamında) ilişkin katılımcıların verdikleri cevaplardan elde edilen bulgulara yer verilmiştir. Katılımcılara “VAR sistemi hangi liglerde ve niçin uygulanmalıdır? Bununla ilgili neler söyleyebilirsiniz?” sorusu yöneltilmiştir. Katılımcılardan alınan cevaplara göre “ligler kapsamında VAR sisteminin uygulanma seviyesi” teması ve bu temaya ait kodlar oluşturulmuştur. Bu tema kapsamında katılımcıların bazıları VAR sisteminin “profesyonel ve üst liglerde kullanılması” ve “amatör liglerde kullanılmaması” gerektiğini belirtmişlerdir. Katılımcılar birçoğu ise, “tüm liglerde kullanılması” gerektiğini ifade etmişlerdir. Bu kapsamdan P2, “endüstriyel futbol gerçeğini düşünürsek, VAR sistemi, Dünya’da farklı liglerde ve Türkiye’de profesyonel liglerde kesinlikle uygulanması gereklidir. VAR uygulanmasının amatör liglerde uygulanmasına gerek olmadığını düşünüyorum. Ülkemizde Süper lig ve PTT 1. ligde kullanılması yeterlidir. Çünkü profesyonel ligler hem seyirci potansiyeli açısından büyük hem de büyük paraların söz konusu olmasından dolayı alınacak kararların önemli olduğunu söylemek gerekir. Amatör liglerde hem seyircilerin hem de maddi imkânların

daha az olmasından dolayı VAR sisteminin uygulanmasına gerek yoktur” yorumuyla VAR sisteminin profesyonel liglerde kullanılması gerektiğini ifade etmektedir.

Benzer bir şekilde P1’de *“VAR sistemi, futbolun profesyonelleştiği tüm liglerde uygulanması faydalı olacaktır. Üst düzey ligler, kupalar ve şampiyonalarda en üst seviyede ve en son teknolojik haliyle uygulanması doğru olacaktır. Profesyonel ligler daima endüstriyel yapı için önemli alanlardır. Bu ligler, büyük seyirci kitlelerinin ilgisini çekebilmekte ve bu liglerde büyük paralar dönmektedir. Bu popüleriteye ulaşan profesyonel ligler, her zaman daha dikkatli yönetilmelidir. Ne kadar iyi bir VAR sistemi uygulanırsa, o kadar adil ve başarılı bir süreç işlemiş olur”* cümleleriyle VAR sisteminin üst ve profesyonel liglerde uygulanması gerektiğini belirtmiştir. Buna ek olarak P7 ise, *“süper Lig ve PTT 1.lig’de uygulanması gerektiğini düşünüyorum. Belki daha alt liglerde Play-Off finali gibi müsabakalarda da kullanılabilir. Teknolojik maliyetleri nedeniyle bu 2 ligin altında bulunan liglerde uygulanmasını doğru bulmuyorum. Futbolun para sermayesi açısından gittikçe gelişmesi nedeniyle hatadan kaynaklı başarı ve başarısızlıklarda kulüplerin mağduriyetleri büyük oluyor. Bu mağduriyetler hususunda yatırımın daha fazla olduğu, kazanç ve kaybın daha yüksek olduğu liglerde uygulanması gerektiğini düşünüyorum”* ifadeleriyle VAR sistemini teknolojik maliyetlerinden dolayı üst liglerde oynanması gerektiği vurgulamaktadır.

Diğer taraftan VAR sisteminin bütün liglerde olması gerektiğini P5, *“VAR sistemi teknolojik imkânlar ve maddi imkânlar sağlanması durumunda bütün liglerde kullanılması gerektiğini düşünüyorum. Bütün liglerdeki takımların ve oyuncuların kendine göre hedefleri var. Bu hedefler doğrultusunda çalışan emek veren kulüpler var. Dolayısıyla bu kulüplerin emeklerini korumak gözetmek amacıyla bütün liglerde kullanılabilir”* ifadesiyle açıklamaktadır. P9 ise, *“Bu sistemin tüm liglerde uygulanması doğru olacaktır. Alt liglerde hem hakemler hem de futbolcu ve teknik ekipler daha az tecrübelidir. VAR sisteminin alt liglerden başlanarak uygulanması, sisteme uyum sağlamayı kolaylaştıracaktır. Ayrıca rekabet etmek, kazanmak, para kazanmak alt ligler içinde geçerli faktörlerdir. Bu sebeple üst ligde uygulanan VAR sistemi alt liglerde de kullanılmalıdır. Uygulamanın şeklinde farklılıklar olabilir. Üst liglerde daha gelişmiş formatta, alt liglerde ise mevcut durumdaki VAR sisteminin uygulanması yeterli olacaktır”* cümleleriyle VAR sisteminin alt ligleri de kapsamı gerektiğini vurgulamaktadır.

Ek olarak P3, *“VAR şimdilik büyük liglerde uygulanıyor. Ülkemizde ve Avrupa’da tüm liglerde uygulanmıyor. Türkiye’den yola çıkarsak bu işin daha da adil ve adaletli olabilmesi için bütün liglerde uygulanması gerektiğine inanıyorum. Alt ligler olan PTT ligi, ikinci, üçüncü, bal liglerinde de uygulanabileceğini düşünüyorum. Alt liglerimizde VAR uygulanmadığı için hakemlerin hatalı pozisyonları yakalaması mümkün olmuyor. Böyle olunca da maç sonunda büyük tartışmalar hatta kavgalar meydana gelebilmektedir. Elbette uzun yıllar VAR sistemi yoktu. Ancak teknoloji böyle bir gereksinimi ortaya çıkardı. Eğer VAR sistemi, tüm liglerde uygulansa mevcut sorunların birçoğunun azalacağını söyleyebilirim”* cümleleriyle teknolojinin gelişmesiyle birlikte alt liglerde de VAR sistemine ihtiyaç olduğunu belirtmektedir. Bununla birlikte P4 ise benzer bir yorumda bulunarak VAR sisteminin bütün liglerde olması gerektiğini ancak maliyet açısından baktığında bunun mümkün olmadığını şu cümleleriyle belirtmektedir; *“VAR Sisteminin bütün liglerde oynanması futbol açısından yararlı olacaktır. Çünkü VAR uygulaması sayesinde hakemlerin müsabakaların sonucunu etkileyen bariz hatalarının önüne geçilmektedir. Ayrıca VAR*

uygulanmasının olduğu müsabakalarda sporcuların özellikle topsuz alanda birbirlerine yaptıkları, sahalarda görmek istemediğimiz tutum ve davranışlarda hızla düşmüştür. Ancak VAR uygulamasının bütün liglerde uygulanabilmesi çok büyük maliyetler ve eğitim süreçlerini içerdiğinden bu uygulamanın bütün liglerde uygulanabilmesi şu an için mümkün görünmemektedir. Son olarak P12 ise, “bana göre ilerleyen dönemlerde VAR sistemi tüm liglere getirilmesi gerekmektedir. Hatalar ve tartışmalı pozisyonlar süper ligden ibaret değildir. Her lig ya da kategoride görülebilmektedir. Bu durumda maç sonrası birçok kaos ortamına sebep olabiliyor. Bu sebeple tüm kategorilerde uygulanmalıdır” yorumuyla VAR’ın bütün ligleri kapsamı gerektiğini vurgulamaktadır. Buna benzer bir ifadeyi P17’de yaparak tüm liglerde rekabet söz konusu olduğunu, rekabet ortamında bu uygulamanın kullanılmasının faydalı olduğunu vurgulamaktadır. Bu kapsamda imkânlar ve alt yapılar gözetilerek VAR uygulamasının üst ya da profesyonel liglerden aşağıya doğru yayılarak kullanılması mantıklı olacaktır.

VAR Hakeminin Rolüne İlişkin Bulgular

Katılımcılara “VAR hakemlerinin maç içerisindeki rolünü nasıl değerlendiriyorsunuz? sorusu yönetilmiştir. Alınan cevaplar “VAR hakeminin rolü” teması altında incelenmiştir. VAR hakemlerin rolü ile ilgili katılımcılar “önemli bir rolünün olduğu”, “ayrı bir pozisyonun ya da hakemliği olması”, “rol ya da yetki çatışmalarının yaşandığı” ve “yetki alanlarının genişletilmesi gerektiği” gibi noktalara değinmişlerdir. Bu kapsamda P9, VAR hakemliğinin önemli bir rolünün olduğunu ve değişen haftalarla birlikte VAR hakemlerinin de değiştiğini bu yüzden rol çatışmaların yaşanabileceğini “VAR hakemlerine verilen yetkilerin sınırlı olduğunu biliyoruz. Aslında VAR hakemlerinin maç içerisinde son derece önemli rolleri vardır. Saha içerisinde hakemlerin göremediği pozisyonları tekrar tekrar izleyerek orta hakemi uyarabiliyorlar. İnceleme sonrasında bazı kararların biliyoruz. Bu durum, VAR hakeminin doğru karar alınmasındaki rolünü gösteriyor. VAR hakemliğinin ayrı bir birim olması gerekiyor. Hakem bir hafta maçta orta hakem olurken birkaç gün sonra aynı hakem başka maçta VAR sisteminde yer almaktadır. Bu durumda hakemin rol çatışmasına girebileceğini söyleyebilirim” cümleleriyle vurgulamaktadır. Buradan VAR hakemliğinin standart ya da ayrı pozisyonda olması ve sadece VAR hakemliği yapması gerektiği çıkarımında bulunabilir.

Önceki katılımcının ifadelerine benzer bir yorumu P1’de, “VAR hakemleri, maç esnasında bazı önemli pozisyonlarda devreye girebilmektedirler. Maça damga vuracak, maçın gidişatını değiştirecek, akıllarda iz kalacak tartışmaların önlenmesinde yardımcı olabilmektedirler. VAR hakemlerinin maç içerisinde önemli role sahip olmaları bilinen bir gerçektir. Ancak VAR hakemliğinin ayrı bir hakemlik statüsü kabul edilmesi ve bu kapsamda VAR ile ilgili özel hakemlerin yetiştirilmesi gerektiğine inanıyorum. VAR hakemleri sadece VAR hakemliği yapacak, başka maçlarda saha içerisinde olmayacaklardır. Bir hafta sahada, bir hafta VAR odasında maç yönetmek belki de rol çatışmasına yol açacak ya da konsantrasyon eksikliği yaratacaktır” cümleleriyle yapmaktadır. Buradan hareketle konsantrasyon açısından VAR hakemliğinin ayrı bir statüsünün olması gerektiği önerilebilir. P15’te, “VAR hakemleri hayati öneme sahiptir. Maç esnasında orta ve yan hakemlerin kaçırdıkları pozisyonları VAR hakemleri yakalayarak yanlıştın önüne geçmektedirler ifadesiyle VAR hakeminin önemli rolünü vurgulamıştır. Ek olarak P4 ise, “günümüzde VAR hakemleri maç içinde son derece aktiftir. Hatta müsabakanın orta hakeminden daha aktif ve dikkatli olmak

zorundadır. Artık saha içinde hata yapan hakemden çok VAR hakemleri daha çok eleştiri almaktadır. Saha içinde hatalı karar veren hakemin hatası tolere edilebilirken, VAR hakeminin hatalı uygulaması veya kararı sonucunda, futbol kamuoyu bunu masumane bir hata olarak değerlendirmemektedir. Bu durum bazen VAR hakemleri için baskı ve strese neden olabilmektedir” cümleleriyle VAR hakemlerinin daha dikkatli olmaları gerektiğini belirtmiştir.

Son olarak VAR hakemlerinin yetki alanlarının genişletilmesi gerektiğine P3, “belirlenen kurallar gereği VAR hakemleri maç içerisinde her pozisyona müdahale edemiyorlar. Müdahale ettikleri durumlar, penaltı, kırmızı kartlık ve ofsayt pozisyonları gibi. VAR hakemlerimize maç içerisinde müdahale edecekleri pozisyonlarda özgürlük tanınması gerekir. Sonuçta direkt kırmızı kart olmayabilir, iki sarı kart sonrası futbolcu kırmızı kart görebilir. Bu sebeple sarı kartlık pozisyonlarda da VAR hakemi maçın hakemini uyarabilir” cümleleriyle dikkat çekmektedir. Buna benzer bir yorumu da P6, “VAR hakemleri sarı kartlık pozisyonlarda orta hakeme müdahale etmiyorlar, ancak çift sarı kart kırmızı karta dönüşüyor. O yüzden VAR hakemlerinin sarı kartta da müdahale etmesi önemlidir. Ayrıca hakemlere eğitim ve seminer sayılarının artırılması gerekiyor, çünkü futbol sürekli geliyor ve değişiyor böylelikle eğitimler, hakemlerin gelişimi adına önemli diye düşünüyorum” ifadeleriyle yapmaktadır. Bu kapsamda VAR hakemlerinin yetki alanlarının genişletilmesi gerektiği önerilebilir. Ayrıca VAR hakemliğinin günümüzde maçlara ciddi katkılarının olduğu ve hataların düzeltilmesi bakımında önemli fonksiyonlar icra ettiği ifade edilebilir. Teknolojinin gelişmesiyle birlikte bu alana daha fazla yatırım yapılarak hakemlerin yetişmesine katkıda bulunmak önemlilik arz etmektedir.

Tartışma ve Sonuç

Çalışmanın bu bölümünde Video Yardımcı Hakem sistemine ilişkin değerlendirme sonuçlarına yer verilmektedir. Bu kapsamda VAR sistemin futbolda adil bir ortam yarattığı, futbolcu ve teknik ekipte güven duygusunu arttırdığı, tartışmalı pozisyon sayısını azalttığı ifadeleri yer almıştır. Bu bulgular kapsamında VAR sisteminin futbol açısından olumlu bir uygulama olduğu sonucuna varılmaktadır. Literatür incelendiğinde, VAR uygulanmaya başlandıktan sonra hakemin doğru karar verme olasılığı arttığı (Spitz ve ark., 2021) görülmüştür.

VAR sisteminin futbol maçı seyir zevkini hem olumlu hem de olumsuz yönde etkilediği yorumları yapılmıştır. Yorumlar genel olarak uygulamanın futbolda seyir açısından heyecan yarattığı yönündedir. Pozisyon esnasında hakemin VAR kararlarını incelemesi hem futbolcularda hem de seyirci ve teknik ekipte heyecanlı bir bekleyişe neden olmaktadır. Ancak hakemlerin şüpheli bir pozisyon esnasında VAR incelemesi esnasında fazlaca zaman harcadıkları ve geçen bu zamanın bazı kesimler açısından seyir zevkini olumsuz etkilediği sonucu ortaya çıkmıştır. Literatürde, VAR uygulanmaya başladıktan sonra fauller, ofsaytlar, penaltılar, ilk yarıdaki oyun süresi, ikinci yarıdaki oyun süresi incelenmiş ve maçın tamamında oyun süresine eklenen dakika yani sürede artış olduğu görülmüştür (Lago-Peñas ve ark., 2019). Benzer şekilde, VAR'ın devreye girmesinin ardından Çin Süper Ligi'ndeki ofsayt ve faul sayıları önemli ölçüde düşmüştür. Ancak ilk ve ikinci yarıdaki oyun süresi ve toplam oyun süresi artmıştır (Han ve ark., 2020).

VAR sisteminin tartışmalı pozisyon sayısını büyük oranda azattığı düşüncesi hakimdir. Ancak bazı katılımcılar pozisyonların tartışılmaya devam ettiğini ifade etmişlerdir. Bu bulgu, VAR sisteminin henüz futbolda tam olarak tüm tartışmaların önüne geçemediğini, kesin olarak tartışmalı pozisyonları önlemediği sonucunu işaret etmektedir. Lago-Penas ve ark., 2020)'e göre, VAR'ın uygulanmasından sonra ofsait sayısında önemli bir azalma olmuştur.

VAR sisteminin uygulanması konusunda katılımcılar fikir birliğinde bulunmuşlardır. Futbol fiziksel mücadele gerektirdiği ve toplu bir oyun olmasından dolayı tartışma yaratacak pozisyonlar her zaman olacaktır. Teknolojik bir sistem üzerine kurulu olan VAR, bu tartışmaların önlenmesi açısından önemlidir. Bu sebeple VAR sisteminin uygulanmaya devam etmesi, süreklilik arz etmesi gerektiği vurgulanmıştır. Çankaya ve ark., 2020)'e göre, VAR sistemi, uygulandığı ülkelerde, sistematik ve yerinde müdahaleler ile en doğru kararın verilmesi adına adımlar atarak önemli bir yardımcı destek konumunda olduğunu göstermiş durumdadır.

VAR sisteminin Süper lig ve diğer profesyonel ligler ile Avrupa maçlarında uygulanmasının yeterli olduğu düşüncesi baskınken, sistemin amatör liglerde de uygulanması gerektiğini düşünen katılımcılar da mevcuttur. Elde edilen bu bulgu ile VAR sisteminin tüm liglerde (amatör-profesyonel) uygulanması gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Çünkü futbolda ister amatör ister profesyonel seviyede galibiyet elde etme, üst lige çıkma, kupa kazanma, şampiyon olma amacı yer almaktadır. Böyle olunca da rekabet söz konusudur. Rekabetin adil bir sistemde işlenmesi isteniyorsa teknolojiden faydalanmak doğru olacaktır.

Bilindiği üzere VAR hakemlerinin maç içerisindeki rolü sınırlıdır. Sistem, her pozisyonda hakeme talimat veya uyarı verememektedir. Çalışma kapsamında VAR hakemlerinin maç esnasında uyarma, müdahale etme yetkilerinin genişletilmesi gerekliliği sonucuna varılmıştır. Ayrıca VAR sisteminde görev alacak hakemlerin özel olarak yetiştirilmesi gerektiği, bu hakemlerin sadece VAR sisteminde görev almaları gerektiği vurgulanmaktadır. Bu kapsamda hakemler rol belirsizliği yaşamayacak, görevlendirildikleri maçlara daha konsantre çıkacaklardır. Literatürde yer alan çalışmalarda VAR sisteminin sağlıklı kullanılması ve futbola katkı sağlaması için gerekli olan teknik altyapı ve hakem eğitimi konusunda çalışma yapılması, eğitimler verilmesi önemli görülmüştür (Uluöz, 2020). Benzer şekilde VAR'ların ve AVAR'ların daha da geliştirilmesi ve eğitim programlarına dahil edilmesinin önemli olduğu ifade edilmiştir (Ruiz ve ark., 2019).

Öneriler

- Futbol taraftarı, seyircileri, sporcular ve ilgili paydaşlar, VAR sistemi hakkında daha fazla bilgilendirilmelidir.
- TV programlarında VAR sisteminin kullanım amacına, avantaj ve dezavantajlarına dair daha fazla programa yer verilmelidir.

Kaynaklar

- Bangsbo S., & Williams, Am. (2003). *Physiology of training*. Reilly T. And Williams Marks. (Edt). United Kingdom: Science and Soccer. Routledge.
- Bogdan, R.C., & Biklen, S.K. (1992). *Qualitative research for education: Introduction and methods*. Boston: Allyn and Bacon.

- Creswell, J.W. (2017). Araştırma deseni, nitel, nicel ve karma yöntem yaklaşımları, (Çev. S. B. Demir), 3. Baskı, Ankara: Eğiten Kitap.
- Creswell, J.W., & Clark, V.L.P. (2018). Karma yöntem araştırmaları: tasarımı ve yürütülmesi. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Çankaya, S., Saki, Ü., & Taşmektepligil, M.Y. (2020). Var sisteminin 2018-2019 sezonu süper lig futbol maçlarına etkisinin değerlendirilmesi. Spor ve Performans Araştırmaları Dergisi, 11(2), 141-154.
- Demir, M. (2019). Endüstriyel futbol ve futbolda teknoloji kullanımı. Trt Akademi, 4(7), 86-103.
- Demir, O.Ö. (2017). Nitel araştırma yöntemleri. k. böke (ed.), sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri, (285-318), 5. baskı, İstanbul: alfa yayınları.
- Engin, S.G., & Çelik, V.O. (2019). Var'lığın yeter! hakemlerin gözünden video yardımcı hakem sistemi. International Journal of Sport Culture and Science, 7(2), 53-68.
- Erdoğan, Ç.H. (2021). Futbolcuların video yardımcı hakem "var" sistemi hakkındaki görüşleri. Kilis 7 Aralık Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 4(2), 113-123.
- Evans, R., & Bellion, E. (2000) For the good of the game. Usa: Youth Sports International California.
- Han, B., Chen, Q., & Lago-Penas, C., Wang, C., & Liu, T. (2020). The influence of the video assistant referee on the chinese super league. International Journal of Sports Science & Coaching, 0(0), 1-7.
- Kayhan, R. F., Bardakçı, S. ve Caz, Ç. (2020). Türk futbolunda video yardımcı hakem (VAR) uygulamasına yönelik tutum ölçeği geliştirilmesi. OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 16(27), 571- 596.
- Lago-Peñas, C., Ezequiel, R., & Anton, K. (2019). How does video assistant referee (var) modify the game in elite soccer. International Journal of Performance Analysis in Sport, 19(4), 646-653.
- Lago-Penas, C., Gomez, M., & Pollard, R. (2020). The effect of the video assistant referee on referee's decisions in the spanish laliga. International Journal of Sports Science & Coaching, 0(0), 1-6.
- Morgan, T.C. (2000). Psikolojiye giriş (Hacettepe Üniversitesi psikoloji bölümü öğretim elemanları çev.). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Psikoloji Bölümü Yayınları.
- Orta, L. (2000). Dünya'da ve Türkiye'de Futbol Hakemliğinin Başlangıcı ve Gelişimi Semineri, Çanakkale: Onsekiz Mart Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bölümü.
- Patton, M.Q. (2005). Qualitative Research. New York: John Wiley & Sons, Ltd.
- Ruiz, M.F., Betancor, M.A., & Armenteros, M. (2019). Didactic teaching strategies for the var. The use of video technologies in refereeing football and other sports. Routledge, New York.
- Spitz, J., Wagemans, J., Memmert, D., Williams, A.M., & Helsen, W.F. (2021). Video Assistant Referees (Var): The impact of technology on decision making in association football referees. Journal of Sports Sciences, 39(2), 147-153.
- Şentuna, B. (2020). Futbolda hakem ve video hakem 'var' sisteminin weber'in rasyonalite teorisi ile açıklanması ve post-modern görüşler. Turkish Studies-Social, 15(3), 1527-1540.
- Türkiye Futbol Federasyonu. (2018). Video Yardımcı Hakem Kitapçığı. [Broşür] <https://www.tff.org/resources/tff/images/mhk/var.pdf>.
- Uluöz, E. (2020). A research on the opinions of the school of physical education and sports students on the video assistant referee system. Gymnasium -Scientific Journal of Education, Sports, and Health, 21(1), 5-14.
- Wade, C., Tavis, C. (1990). Psychology. (2nd Eds.). London: Harper and Row Publishing Com.

Makale Alıntısı

Caz, Ç., Çoban, O. & Gökkaya, D. (2021). Video Yardımcı Hakem (VAR) Sisteminin Futbolda Genel Yansımaları Üzerine Bir Araştırma [A Research on The General Reflection of The Video Assistant Referee (VAR) System in Football], *Spor Eğitim Dergisi*, 5 (3), 98-113.

Bu eser Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.